

GUNNAR HECKSCHER:

Bilder ur Svensk Tidskrifts historia

En till synes odödlig tidskrift kallar Gunnar Heckscher Svensk Tidskrift. Han ger en initierad skildring av tidskriften alltsedan "juntans" dagar, dvs då tidskriften återuppväcktes av bl a Gösta Bagge och Eli F Heckscher. Svensk Tidskrift var redan då självständig gentemot regering, partiledningar, organisationer och företag. Då – som nu – var den starkt försvarsvänlig, företrädare för en konservativ grundåskådning och med socialkonservativ prägel.

Ambassadör Gunnar Heckscher har bl a varit professor i statskunskap.

Den ursprungliga tidskriften, "Svensk litteraturtidskrift", grundades 1865 av litteraturdocenten och diktaren Carl Rupert Nyblom. 1869 inträdde som medredaktör en annan docent, historikern Hans Forssell, och året därpå ändrades namnet till "Svensk Tidskrift för litteratur, politik och ekonomi". Efter hand blev Forssell den verkliga redaktören. Han satte sin personliga prägel på Svensk Tidskrift tills han 1875 vid 32 års ålder utnämndes till finansminister och fick annat att göra.

Ledningen övertogs då åter av en historiker, en som i denna egenskap var och framför allt blev mera inflytelserik, nämligen Harald Hjärne. I tjugio år förblev tidskriften hans språkrör i både politiska och kulturella ämnen, inte minst under valspråket "försvar och reformer". Hjärne använde den också för att markera sitt avståndstagande från Oscar Alins mot norrmännen riktade unionspolitiska dogmatik.

Hjärnes tidskrift fick läggas ner 1895, främst av ekonomiska skäl men också därför att redaktören efter hand blev så sysselsatt med arbetet som akademisk lärare och med aktuell politik att han inte längre orkade med redaktionsarbetet.

När Svensk Tidskrift sexton år senare vaknade till nytt liv var det fortfarande Hjärnes och i någon mån Forssells ande som vilade över den. Redan 1905 hade en grupp Hjärne-lärjungar långt framskridna planer på en nygrundning, men dessa fick skrinläggas när den tilltänkta redaktören, Gunnar Hazelius, oväntat avled. De fick under några år nöja sig med att publicera sina artiklar i Adrian Molins tidskrift "Det Nya Sverige", ehuru under ständigt missnöje med den-

ne och utan att dela hans åsikter mer än i ganska liten utsträckning.

1911 förverkligades den ursprungliga planen, och Svensk Tidskrift började komma ut i huvudsakligen samma form som nu. Redaktörer var Gösta Bagge och Eli F Heckscher. Deras samarbete fortsatte under ständiga men oföränderligt vänskapliga diskussioner till första världskrigets slut. Bagge förblev sedan redaktör ända till 1930 med olika medredaktörer, arkeologen Axel Boëthius och historikern Yngve Lorents. Min far slutade inte heller att medarbeta bara därför

---

Denna till synes odödliga tidskrift, som blivit nedlagd två gånger men varje gång väckts till liv igen.

---

att han inte längre tog del i det direkta redaktionsarbetet. Åren 1931 och 1932 var Ivar Anderson redaktör med mig som redaktionssekreterare.

Efter ett uppehåll på tre år återupptogs utgivningen 1936 under ledning av Elis Håstad. Han fortsatte fram till och med 1948, då han blev professor – riksdagsman var han redan tidigare. Ett par år var Gösta Bagge sedan återigen redaktör, om också kanske mest till namnet. Han efterträddes av Gerhard Hafström 1951 till 1956. Därpå följde Erik Anners 1957 till 1979 – den längsta redaktörsperioden hittills – och från 1980 Margareta af Ugglas med olika medredaktörer.

Detta var den yttre ramen. Redogörelsen för denna säger dock egentligen ganska litet om denna till synes odödliga tidskrift, som blivit nedlagd två gånger men varje gång väckts till liv igen.

Juntan

Själv har jag ända sedan min tidigaste barndom minnen av den tidskrift som Gösta Bagge och min far gav ut. Jag var ett och ett halvt år gammal när de började, och så snart jag kommit till medveten ålder började jag få höra talas om Svensk Tidskrift vid familjens middagsbord. Min fars berättelser gällde inte bara de redaktionella kontakterna med olika artikelförfattare och de tekniska kontakterna med Centraltryckeriets faktor utan minst lika mycket diskussionerna i "juntan", den krets av permanenta medarbetare som minst en gång före varje tidskriftsnummers utgivning träffades till långa kvällsoverläggningar (helt utan alkohol) hemma hos oss eller hos Bagges. Det var ett diskussionslystet, livligt och utomordentligt sakkunnigt sällskap.

För det politiska intresset och de politiska och ekonomiska kunskaperna svarade utom de båda ursprungliga redaktörerna och Gösta Bagges bror Algot, senare justitieråd, främst två personer: Verner Söderberg och Gustav Stridsberg. Den förre är mest känd som utgivare av Nordisk Familjebok men förblev Svensk Tidskrifts flitigaste medarbetare ända till början av 1930-talet. Problemet var bara att hans manuskript alltid var handskrivna med en piktur som såg ut som en rad små och mycket välformade ägg, alla likadana. Tolkningen ankom på redaktörerna och var alltför besvärlig för att något bidrag skulle kunna lämnas direkt till sättning på tryckeriet.

Den legendariske journalisten Stridsberg var länge nog lika flitig. Hans politiska mantalsskrivningsort var omstridd. Han hade vänner bland både högermän

Bilder ur Svensk Tidskrifts historia

och liberaler. Han kallades "Gucke" av de förra och "Strittan" av de senare, och båda var lika angelägna att få räkna honom som sin meningsfrände.

Yngve Lorents, också filosofie doktor i historia, började tidigt skriva utrikespolitiska krönikor till omväxling med Verner Söderberg och utan dennes kalligrafiska problem. Något senare tillkom i juntan Otto Järte, ursprungligen socialdemokrat men under kriget 1914–1918 tyskvänlig "aktivist" och så småningom inflytelserik högerriksdagsman och känd hatare av nazismen. Hans förvandling från statistiker och byråchef i socialstyrelsen till aktiv tidningsman började otvivelaktigt i Svensk Tidskrift. En annan aktiv politiker, Ivar Anderson, kom med i juntan ungefär samtidigt med Järte. Han blev 1935 Bagges motkandidat vid valet av högerledare efter Arvid Lindman och var senare länge chefredaktör för Svenska Dagbladet. Något senare än han kom Georg Andrén, då ännu docent i statskunskap men senare professor, framstående riksdagsman, ecklesiastikminister vid andra världskrigets slut och under sina sista verksamma år landshövding i Uppsala.

Att detta var en högt kvalificerad grupp av politiker och politiska journalister framgår av listan. Men där fanns också andra specialister. Säkerhetspolitiken stod från början i centrum för tidskriftens intresse. 1913 kom "Försvarsfrågan, En handledning utgiven av Svensk Tidskrifts redaktion" med ett flertal anonyma bidrag av både civila och militära författare. Därför ingick också officerare i juntan: Joachim Åkerman, Olof Ribbing, Carl G Taube. Man tar knappast fel om man utgår från att deras

intressen och medverkan åtminstone i diskussionerna sträckte sig utöver det rent militära och in på den allmänna politikens område. Särskilt gällde detta Åkerman, som var lantförsvarsminister i Carl Swartz' kortlivade ministär 1917 och sedan så småningom blev borgarråd i Stockholm.

Kulturpolitiken företrädde i juntan främst av Oscar Wieselgren, litteraturhistoriker från Uppsala, biblioteksman och till slut riksbibliotekarie. Han var en flitig bokrecensent, gärna något satirisk i sina omdömen, men skrev också inte så sällan kulturpolitiska inlägg på Dagens

---

Juntan var ett diskussionslystet, livligt och utomordentligt sakkunnigt sällskap.

Frågor. Axel Boëthius och hans bror Bertil, sedermera riksarkivarie, medverkade med historiska artiklar men ibland också med anonyma politiska inlägg.

I juntan fanns slutligen flera medlemmar som sällan skrev något själva men utövade stort inflytande som rådgivare. En av dem var den äldre Torvald Höjer. Han hade från en docentur i historia hos Hjärne i Uppsala gått över till utrikesförvaltningen, först som arkivchef, sedan som presschef under hela första världskriget och därpå som chef för politiska avdelningen. Slutligen innehade han under rätt lång tid och med stor framgång den då något känsliga befattningen som svensk beskickningschef i Norge. Hans roll i tidskriftskretsen var viktig, därför att han fungerade som förbindelseman till Hjalmar Hammarskjöld under dennes statsministertid. Andra rådgivare som

man gärna lyssnade till var arkivrådet Herman Brulin, riksarkivarien Sam Clason, riksantikvarien Sigurd Curman och handelshögskolans rektor Carl Hallendorff.

Den ideologiska utgångspunkten

Redan denna uppräknig av medlemmar i juntan – som inte är fullständig – visar något om den ideologiska utgångspunkten. Av de här nämnda hade fem (Brulin, Clason, Hallendorff, Höjer och Söderberg) varit Harald Hjärnes docenter i Uppsala. Ytterligare några, bland dem Sigurd Curman och min far, kunde

Något senare tillkom i juntan

Otto Järte, ursprungligen socialdemokrat men under kriget 1914–18 tyskvänlig "aktivist".

på goda grunder räknas till "den Hjärneska skolan". Och lärofaderns idéer satte sin prägel på tidskriften. Att den var starkt försvarsvänlig och företrädde en konservativ grundåskådning kunde det inte råda något tvivel om. Vad som däremot bör understrykas är att den "unghöger" som flertalet av juntans medlemmar tillhörde dels var föga partibunden och dels såg förebilderna snarare i de anglosaxiska länderna än i det wilhelmska Tyskland. Dess sympatier låg hos vad som i England kallades "tory democracy": Benjamin Disraeli och Randolph Churchill.

Där fanns också ett starkt och positivt intresse för sociala frågor. Gösta Bagge liksom både min far och min mor var

verksamma inom Centralförbundet för socialt arbete. De samarbetade där med liberaler som Kerstin Hesselgren och G H von Koch och med en socialdemokrat som Erik Kule Palmstierna. Det satte sina spår också i tidskriften.

Vad detta innebar i praktiken visade sig redan i ett av dess första nummer. En osignerad och alltså redaktionell artikel på Dagens Frågor bar rubriken "Brunnsviks folkhögskola" (1911, sid 66–67) och förordade statsanslag åt denna högberg för arbetarrörelsens fostran. Det stämde inte med ortodox högerpolitik, men därom bekymrade man sig föga i juntan.

Under första världskriget stödde Svensk Tidskrift konsekvent och energiskt Hjalmar Hammarskjölds neutralitetspolitik. De tyskvänliga "aktivisterna" hade ingen företrädare i juntan och uppfattades av dennas medlemmar i det rådande läget troligen som farligare motståndare än liberaler och socialdemokrater. Detta torde också ha fördröjt Järtes inträde i kretsen. Å andra sidan var tidskriften också mycket kritisk mot vad man uppfattade som eftergiftspolitik gentemot västmakterna efter den Hammarskjöldska regeringens avgång. Inte bara alliansfrihet utan också konsekvent neutralitetspolitik så länge kriget pågick var vad tidskriften arbetade för.

Den socialkonservativa prägel som givits Svensk Tidskrift först av Hans Forssell och Harald Hjärne samt sedan av de många Hjärnelärjungarna var märkbar också i senare skeden av dess historia, särskilt kanske när Elis Håstad var redaktör. Det är emellertid inte alltid lätt att vid en snabb överblick göra klart för sig vad som var tidskriftens egen inställ-

ning. De signerade artiklarna behandlade många olika ämnen och uttryckte författarnas ofta mycket växlande åsikter, inte redaktionens uppfattning. Osignerade redaktionella ledare var länge sällsynta. I stället kom juntans samfälliga meningar fram i de oftast osignerade och gärna polemiska inläggen på Dagens Frågor. De kallades "scrappar" (eng scraps, bitar) och hade många olika författare men visade en på det hela taget enhetlig, åsiktsinriktning.

En självständig tidskrift

I ett hänseende torde man ha rätt att tala om en grundmurad tradition: Svensk Tidskrift har alltid varit självständig i förhållande till regeringar, partiledningar, organisationer och företag. Visst kunde det förekomma samarbete. Det stora exemplet var förhållandet till Hammarskjölds regering under första världskriget. Regeringskontakter förekom också senare, såsom när kabinettssekreteraren Erik Boheman 1932 animerade mig att på Dagens Frågor skriva med initialer signerad "scrap" om att vi kanske skulle kunna gå med på att Finland befäste Ålandsöarna (En ny Ålandsfråga 1932, sid 366–370). Andra exempel skulle man säkert också kunna leta fram.

Men om någon försökte utöva otillbörlig påverkan kunde det hetta till. I slutet av år 1918 hade tidskriften på Dagens Frågor en osignerad bit med skarp kritik mot det så kallade tonnageavtalet (Våra diplomatiska "segrar", 1918 sid 391–394). Enskilda Bankens chef, Marcus Wallenberg dä, ansåg att den var för olämplig mot honom eller kanske snarare mot hans anhöriga. Han ringde till

min far och frågade vem som var författaren (det torde ha varit Gösta Bagge). På den frågan fick han naturligtvis inte något svar, och meningsutbytet utvecklades till sådan bitterhet att de båda herrarna, som dessförinnan stått på god fot, under resten av sitt liv aldrig mera talades vid eller ens hälsade på varandra. Sådant kunde hända på den tiden! Tilläggas bör dock kanske att konflikten inte utsträcktes till nästa generation. Till sönerna Jakob och Marcus d y ("Dodde") Wallenberg, som var hans elever på Handelshögskolan, hade min far alltid de

---

Säkerhetspolitiken stod från början i centrum för tidskriftens intresse.

---

bästa relationer. De gjorde mycket för att 1929 ge honom den personliga professur i ekonomisk historia, som fyllde de sista årtiondena av hans liv med dess huvudinnehåll.

Tidskriften innehöll inte bara, kanske inte ens främst, inlägg i den politiska samhällsdebatten. Lika betydelsefulla var de rent upplysande artiklarna. Särskilt uppmärksammades två initierade redogörelser för regeringens och riksdagens arbetssätt (Hur Sverige regeras. Kungl Maj:t. 1922, sid 249–260. Riksdagen. 1923, sid 86–100). De var efter en brittisk förebild signerade "Junius", och författarens eller författarnas identitet förblev en väl bevarad hemlighet. Inte ens för mig avslöjade min far någonsin deras namn, och vid det här laget lär väl ingen längre vara i livet som hade kunskap om saken. Det var främst den första av artiklarna som var sensationell. Den

upplyste om åtskilligt som dittills hade varit okänt, och det är knappast för mycket sagt att den var banbrytande.

Efter juntan

I början av 1930-talet, då Ivar Anderson var redaktör och jag hade hand om det löpande redaktionsarbetet, rådde i förhållande till 1920-talet den stora skillnaden att juntan inte längre fungerade. Många av de gamla medarbetarna fortsatte att skriva, men det gick inte längre att samla dem till regelbundna överläggningar om tidskriftens politiska hållning och tidskriftsnumrens innehåll. Ivar An-

Sympatierna låg hos vad som i England kallades "tory democracy": Benjamin Disraeli och Randolph Churchill.

derson och jag fick handla helt på eget ansvar, och vi hade inte alltid samma syn på vad som borde sägas. Vid ett tillfälle kom vi nära nog i politisk konflikt.

Det var efter Ådalstragedin. Den kommenterades redaktionellt på Dagens Frågor (Lag och rätt. 1931, sid 192-194). Det var jag som förde pennan, och om det som publicerades var Ivar Anderson och jag helt eniga. Vi fann båda att det var angeläget att betona att lag och ordning måste upprätthållas också under arbetskonflikter. Men i mitt ursprungliga manuskript fanns dessutom ett avsnitt med skarp kritik mot den arbetsgivare (Arend Versteegh) som genom sin envetna användning av strejkbrytare hade åtdadkommit ett ohållbart läge. Något sådant ville Ivar Anderson inte tillåta,

och efter långa diskussioner blev jag tvungen att ge med mig. Det var ju han som var redaktör och ansvarig utgivare, och jag var bara en 22-årig filosofie kandidat. På den gamla juntans tid skulle frågan ha diskuterats där, och då skulle resultatet kanske ha blivit ett annat.

När Svensk Tidskrift 1936 under Elis Håstads ledning åter började komma ut tillhörde jag än en gång redaktionen, men nu utan operativa uppgifter och endast som medförfattare och i någon mån rådgivare. Dock var huvudredaktören sällan intresserad av att lyssna till andras råd, och medredaktörernas inflytande var mycket begränsat. Det var emellertid inte någon olägenhet att tidskriften till både innehåll och form präglades av Håstads personlighet. Det bidrog till att ge den fasthet och konsekvens, och de invändningar vi kunde vilja framföra (och ibland utan framgång framförde) gällde knappast något alltför väsentligt. Ibland gjorde vi försök att återuppliva juntan eller att samla redaktionen till verkliga överläggningar, men det blev inte mycket av med sådant. Vi hade alla rätt så mycket annat för oss och var mera jäktade än vad man hade varit på 1920-talet – vad det nu kunde bero på.

Om Svensk Tidskrifts utveckling från 1950-talet och framåt är det andra som bör berätta. Från den tiden har jag inga egna erfarenheter av intresse att redovisa. En skillnad i förhållande till tidigare perioder är emellertid att dess inlägg i debatten numera dessvärre inte uppmärksammas lika mycket som tidigare.

Det är säkert inte redaktionens fel. Förutsättningarna har helt enkelt blivit mindre gynnsamma, i flera hänseenden.

Ännu på 1930-talet kunde vi i ständigt

samarbete med tryckeriet sörja för snabb tryckning och utgivning. Det var sällan mera än ungefär en vecka mellan den dag då det sista manuskriptet avlämnades och den när tidskriftsnumret låg färdigt för distribution. Korrekturläsningen kunde man delvis sköta upp på tryckeriexpeditionen, så att rättelserna var gjorda efter någon timme. Det förfarandet är troligen omöjligt i dag, bland annat av kostnadsskäl.

En annan omständighet av betydelse är att dagspressens debattsidor och kultursidor nu utvidgats så mycket att de kan ta över en huvuddel av de uppgifter som för femtio år sedan fullgjordes av Svensk Tidskrift, Tiden och andra numera glömda tidskrifter. För de skrivande är det ofta mera lockande att publicera alstren i en dagstidning och därmed direkt nå ett stort antal läsare (och kanske få bättre betalt ...).

Slutligen bör man komma ihåg att det förr fanns ojämförligt mycket flera landsortstidningar än nu. De flesta av dessa var små, hade bara en mycket liten redaktion och var beroende av det material de kunde få utifrån. Ofta sköttes hela

---

Svensk Tidskrift har alltid varit självständig i förhållande till regeringar, partiledningar, organisationer och företag.

---

den politiska bevakningen, både redigeringen av nyheterna och de politiska kommentarerna, av en enda person. För honom (eller undantagsvis henne) kunde det vara en stor lättnad att få utnyttja ett färskt nummer av exempelvis Svensk Tidskrift – med eller utan angivande av källan.